

**SHAXS MA'NAVIYATINING SHAKLLANISHIDA IJTIMOIIY
MUHIT VA DAVR RUHINING O'RNI**

**Norpo'latova Farina Sherzodovna
Xushvaqtova O'g'iloy Shodibek qizi**
Ilmiy rahbar: **Shakarov Bobur Xusniddinovich**

***Annotatsiya:** mazkur maqolada shaxs ma'naviyatining shakllanishiga ta'sir etuvchi asosiy omillar — ijtimoiy muhit va davr ruhining o'rni keng qamrovda tahlil etiladi. Insonning ichki dunyosi, axloqiy qarashlari va qadriyatlari jamiyat bilan uzviy bog'liqligi asoslab beriladi. Tadqiqot jarayonida oila, ta'lim tizimi, madaniyat va ijtimoiy munosabatlarning shaxs ma'naviyatiga ta'siri chuqur yoritiladi.*

Shuningdek, zamonaviy globallashuv sharoitida axborot texnologiyalarining inson ongiga ta'siri ham muhokama qilinadi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, sog'lom ijtimoiy muhit va zamon bilan hamohang rivojlanish barkamol shaxsni shakllantirishning muhim shartidir.

***Kalit so'zlar:** ijtimoiy muhit, ma'naviyat, shaxs, tarbiya, jamiyat, qadriyatlar, globallashuv, madaniyat, ong.*

KIRISH

Inson — ijtimoiy mavjudot sifatida doimo jamiyat bag'rida shakllanadi va rivojlanadi. Uning ma'naviy qiyofasi, hayotga bo'lgan munosabati, yaxshilik va yomonlik haqidagi tasavvurlari o'z-o'zidan paydo bo'lmaydi. Bu jarayon murakkab bo'lib, unda ijtimoiy muhit va tarixiy davrning o'rni beqiyosdir.

Bugungi globallashuv davrida inson ongiga ta'sir qiluvchi omillar soni tobora ortib bormoqda. Internet, ommaviy axborot vositalari, ijtimoiy tarmoqlar

insonning dunyoqarashini shakllantirishda muhim vositaga aylangan. Shu sababli shaxs ma'naviyatining shakllanishini chuqur o'rganish zamon talabi hisoblanadi.

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi — shaxs ma'naviyatining shakllanishida ijtimoiy muhit va davr ruhining rolini keng yoritish, ularning o'zaro ta'sirini tahlil qilishdan iboratdir. Ushbu masalaning dolzarbligi shundaki, bugungi jamiyatda barkamol, ma'naviy yetuk avlodni tarbiyalash eng muhim vazifalardan biri bo'lib qolmoqda. Zamonaviy jamiyatda insonning ma'naviy qiyofasi faqatgina an'anaviy omillar bilan emas, balki global axborot makoni orqali ham shakllanmoqda. Virtual muhitda shakllanayotgan yangi qadriyatlar tizimi shaxs ongiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Shu jihatdan, bugungi kunda shaxs ma'naviyatini o'rganish nafaqat ijtimoiy, balki axborot-texnologik jarayonlar bilan ham chambarchas bog'liqdir.

Bundan tashqari, jamiyatda yuz berayotgan ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar ham inson ma'naviyatiga bevosita ta'sir qiladi. Insonning hayot sifati, turmush darajasi va ijtimoiy mavqei uning dunyoqarashida muhim o'rin tutadi. Shu sababli shaxs ma'naviyatini shakllantiruvchi omillarni kompleks ravishda o'rganish zarur

Shaxs ma'naviyati va uning shakllanishi masalasi qadim zamonlardan buyon faylasuflar diqqat markazida bo'lib kelgan. Sharq mutafakkirlari insonning ichki dunyosiga alohida e'tibor qaratgan bo'lsalar, G'arb olimlari ko'proq jamiyat va ijtimoiy munosabatlarning rolini tahlil qilganlar.

Ko'plab ilmiy manbalarda ijtimoiy muhitning shaxs shakllanishidagi ahamiyati asosiy omil sifatida ko'rsatiladi. Ayniqsa, oila instituti inson tarbiyasining poydevori sifatida qaraladi. Bola ilk bor aynan oilada axloqiy me'yorlarni o'rganadi, yaxshilik va yomonlikni farqlashni boshlaydi.

Zamonaviy ilmiy tadqiqotlarda esa globallashuv jarayoni va axborot texnologiyalarining rivoji asosiy e'tiborga olinmoqda. Ayrim tadqiqotchilar bu jarayonni ijobiy baholab, bilim olish imkoniyatlarining kengayganini ta'kidlashsa, boshqalar esa ma'naviy qadriyatlarining yemirilishi xavfini ko'rsatadilar.

So'nggi yillarda olib borilgan tadqiqotlarda shaxs ma'naviyatining shakllanishida madaniyatlararo aloqalarning roli ham alohida ta'kidlanmoqda. Turli madaniyatlarning o'zaro ta'siri natijasida inson ongida yangi qarashlar va qadriyatlar shakllanadi. Bu jarayon ijobiy jihatlar bilan bir qatorda, ayrim hollarda madaniy ziddiyatlarni ham keltirib chiqarishi mumkin.

Shuningdek, ayrim ilmiy izlanishlarda ijtimoiy institutlarning (oila, ta'lim, din) shaxs ma'naviyatiga ta'siri tizimli tarzda tahlil qilingan. Ushbu institutlar orqali jamiyat o'zining axloqiy me'yorlarini avloddan-avlodga uzatadi. Natijada shaxsning ma'naviy shakllanishi uzluksiz jarayon sifatida namoyon bo'ladi.

ASOSIY QISM

Mazkur tadqiqotda nazariy tahlil, taqqoslash va umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Turli ilmiy manbalar o'rganilib, shaxs ma'naviyatiga ta'sir etuvchi omillar tizimli ravishda tahlil qilindi.

Ijtimoiy muhitning shaxs ma'naviyatiga ta'siri. Ijtimoiy muhit inson hayotida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Bu muhit oila, ta'lim tizimi, do'stlar, jamoa va keng ma'noda jamiyatdan iborat. Oila — shaxs tarbiyasining boshlang'ich bosqichi hisoblanadi. Oilada shakllangan qadriyatlar inson hayoti davomida uning yo'lini belgilab beradi. Mehr-oqibat, hurmat, halollik kabi tushunchalar aynan shu muhitda singdiriladi. Ta'lim muassasalari esa shaxs ma'naviyatini yanada boyitadi. Bu yerda inson nafaqat bilim oladi, balki ijtimoiy hayotga moslashishni, SJIF:5.219

jamiyat qoidalariga amal qilishni o‘rganadi. Do‘stlar va atrof-muhit ham shaxsga sezilarli ta‘sir ko‘rsatadi. Ayniqsa, yoshlik davrida inson ko‘proq o‘z tengdoshlariga ergashadi. Shu bois ijobiy muhitda ulg‘aygan yoshlar ko‘proq ijobiy fazilatlarni egallaydi. Ijtimoiy muhitning yana bir muhim jihati — bu ijtimoiy nazorat mexanizmlaridir. Jamiyatda mavjud bo‘lgan qonun-qoidalar, an‘analar va urf-odatlar inson xatti-harakatlarini tartibga solib turadi. Bu esa shaxsning ma‘naviy me‘yorlarga rioya etishini ta‘minlaydi. Bundan tashqari, ommaviy axborot vositalari ham ijtimoiy muhitning tarkibiy qismi sifatida shaxs ongiga kuchli ta‘sir ko‘rsatadi. Televizion dasturlar, internet saytlari va ijtimoiy tarmoqlar orqali berilayotgan axborotlar insonning fikrlash tarzini shakllantiradi. Shu bois axborot tanlash madaniyatini shakllantirish muhim ahamiyatga ega. So‘nggi yillarda olib borilgan ilmiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ijtimoiy muhit shaxs rivojiga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi. Masalan, psixologik kuzatuvlarga ko‘ra, sog‘lom oilaviy muhitda ulg‘aygan bolalarning taxminan 70–80 foizi ijtimoiy moslashuv darajasi yuqori bo‘lgan shaxslar sifatida shakllanadi. Bu esa oiladagi mehr, e‘tibor va ijobiy tarbiya usullarining inson ma‘naviyatidagi o‘rnini yaqqol namoyon etadi. Yana bir muhim jihat shundaki, ta‘lim tizimi ham shaxsning ma‘naviy shakllanishida katta rol o‘ynaydi. Tadqiqotlar natijasiga ko‘ra, muntazam ta‘lim jarayonida ishtirok etgan yoshlar ijtimoiy mas‘uliyat va axloqiy qarashlar jihatidan boshqalarga nisbatan ancha yuqori ko‘rsatkichlarga ega bo‘ladi. Bu esa bilim va tarbiya o‘zaro uzviy bog‘liqligini tasdiqlaydi. Davr ruhining ta‘sirini ko‘rsatishda esa zamonaviy texnologiyalarni misol qilib keltirish mumkin. Statistik ma‘lumotlarga ko‘ra, bugungi kunda yoshlarning katta qismi kuniga bir necha soat vaqtini internet va ijtimoiy tarmoqlarda o‘tkazadi. Bu esa ularning dunyoqarashi va

qadriyatlar tizimiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Ijobiy tomoni shundaki, internet orqali bilim olish imkoniyatlari kengaydi. Biroq salbiy tomoni — noto'g'ri yoki zararli axborotlar ham tez tarqalmoqda. Shuningdek, globallasuv jarayoni natijasida turli madaniyatlar o'zaro aralashib bormoqda. Masalan, yoshlar orasida xorijiy madaniyat elementlariga qiziqish ortib bormoqda. Bu holat bir tomondan dunyoqarashni kengaytirsa, boshqa tomondan milliy qadriyatlarning asta-sekin chekinishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli bu jarayonda muvozanatni saqlash muhim hisoblanadi. Umuman olganda, keltirilgan faktlar shuni tasdiqlaydiki, ijtimoiy muhit va davr ruhining shaxs ma'naviyatiga ta'siri nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham isbotlangan hodisadir.

Davr ruhining ta'siri. Har bir tarixiy davr o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, inson ongiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Hozirgi davrni axborot asri deb atash mumkin. Internet va ijtimoiy tarmoqlar inson hayotining ajralmas qismiga aylangan. Bu esa shaxs ma'naviyatiga ikki xil ta'sir ko'rsatadi: bir tomondan, bilim olish va dunyoqarashni kengaytiradi; ikkinchi tomondan, noto'g'ri axborotlar orqali salbiy qarashlarni shakllantirishi mumkin. Globallasuv natijasida turli madaniyatlar o'zaro aralashib bormoqda. Bu esa insonning dunyoqarashini boyitadi, ammo milliy qadriyatlarning zaiflashishiga ham olib kelishi mumkin. Bugungi kunda raqamli texnologiyalar inson hayotining barcha sohalariga kirib borgan. Sun'iy intellekt, avtomatlashtirish va raqamli platformalar inson tafakkurining o'zgarishiga olib kelmoqda. Bu esa shaxsning ma'naviy qadriyatlariga ham o'z ta'sirini o'tkazmay qolmaydi. Shuningdek, zamonaviy davrda individuallik kuchayib borayotganini kuzatish mumkin. Inson o'z fikri va qarashlarini erkin ifoda etishga intiladi. Bu holat ijobiy bo'lsa-da, ayrim hollarda

SJIF:5.219

jamiyat manfaatlaridan ustun qo‘yilishi mumkin. Natijada shaxs va jamiyat o‘rtasidagi muvozanat masalasi dolzarb bo‘lib qolmoqda

Muhit va davr uyg‘unligi. Shaxs ma‘naviyati faqat ijtimoiy muhit yoki faqat davr ta‘sirida emas, balki ularning o‘zaro uyg‘unligi asosida shakllanadi. Agar inson sog‘lom muhitda tarbiya topsa va zamonaviy imkoniyatlardan to‘g‘ri foydalansa, u barkamol shaxs sifatida shakllanadi. Aks holda, muhitdagi salbiy omillar yoki davrning noto‘g‘ri ta‘siri shaxs ma‘naviyatida muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Shaxs rivojida muhit va davrning uyg‘unligi pedagogik jihatdan ham muhim ahamiyat kasb etadi. Tarbiya jarayonida zamonaviy texnologiyalarni milliy va umuminsoniy qadriyatlar bilan uyg‘unlashtirish zarur. Bu esa yosh avlodni har tomonlama yetuk qilib tarbiyalash imkonini beradi. Agar ushbu uyg‘unlik buzilsa, shaxsda ma‘naviy bo‘shliq yuzaga kelishi mumkin. Shu sababli jamiyat tomonidan nazorat va yo‘naltirish mexanizmlarini to‘g‘ri tashkil etish muhimdir.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, shaxs ma‘naviyatining shakllanishi murakkab va ko‘p qirrali jarayon bo‘lib, unda ijtimoiy muhit va davr ruhining o‘rni beqiyosdir. Har bir jamiyat o‘z kelajagini ta‘minlash uchun yosh avlodni sog‘lom muhitda tarbiyalashi va zamonaviy imkoniyatlardan oqilona foydalanishga o‘rgatishi zarur.

Barkamol shaxsni shakllantirish — bu nafaqat oila yoki ta‘lim tizimining, balki butun jamiyatning umumiy vazifasidir.

Shuni alohida ta‘kidlash joizki, bugungi kunda shaxs ma‘naviyatini shakllantirishda faqat an‘anaviy yondashuvlar yetarli emas. Zamonaviy sharoitda

innovatsion usullar, yangi pedagogik texnologiyalar va axborot madaniyatini rivojlantirish zarur.

Kelajakda jamiyat taraqqiyoti aynan ma'naviy yetuk, mustaqil fikrlaydigan va mas'uliyatli shaxslarning shakllanishiga bog'liq bo'ladi. Shu bois ushbu masalaga e'tibor yanada kuchaytirilishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Giddens, A. Sotsiologiya. — Toshkent: Sharq, 2015. — 432 s.
 2. Berger, P., Luckmann, T. The Social Construction of Reality. — New York: Doubleday, 1966. — 243 p.
 3. Castells, M. The Rise of the Network Society. — Oxford: Blackwell, 2010. — 512 p.
 4. Bronfenbrenner, U. The Ecology of Human Development. — Cambridge, MA: Harvard University Press, 1979. — 332 p.
 5. Bandura, A. Social Learning Theory. — Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1977. — 248 p.
 6. Vygotsky, L. Mind in Society. — Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978. — 159 p.
 7. Castells, M. Network Society. — Oxford: Wiley-Blackwell, 2010. — 498 p.
 8. Toffler, A. The Third Wave. — New York: William Morrow, 1980. — 512 p.
- SJIF:5.219

9. Turkle, S. Alone Together. — New York: Basic Books, 2011. — 368 p.
10. Parsons, T. The Social System. — Glencoe, IL: Free Press, 1951. — 550 p.
11. Dewey, J. Democracy and Education. — New York: Macmillan, 1916. — 480 p.
12. Fromm, E. Man for Himself. — New York: Rinehart, 1947. — 320 p.
13. Maslow, A. Motivation and Personality. — New York: Harper, 1954. — 411 p.
14. Rogers, C. On Becoming a Person. — Boston: Houghton Mifflin, 1961. — 400 p.
15. Karimov, I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. — Toshkent: Sharq, 2008. — 256 s.